

ЛАЛМИКОР ЕРЛАРДА НЎХАТ ЕТИШТИРИШ

Наҳалбаев Ж. Т.¹

қишлоқ хўжалиги фанлари бўйича
фалсафа доктори.(PhD), катта илмий ходим,

Мамарахимов Б. И.²

қишлоқ хўжалиги фанлари доктори, профессор,

Холдоров А. А.³

қишлоқ хўжалиги фанлари бўйича
фалсафа доктори.(PhD), катта илмий ходим.

Лалмикор деҳқончилик илмий-тадқиқот институти

Лалмикор ерларда нўхат уруғлари экиш муддатлари ва меъёрлари
Глобал иқлим ўзгаришлари шароитида ҳамда янги навларнинг яратилиши ва нўхатдан юқори ҳосилдорликка эришиш учун экиш муддатлари ва меъёрлари тўғри танлаш муҳимдир.

Нўхат экинини экиш муддатлари қир-адирлик минтақасида феврал ойининг 3-ўн кунлигидан март ойининг 1-ўн кунлигигача, тоғ олди ва тоғли минтақаларда март ойининг 2- ва 3-ўн кунликларида, қиши илиқ келадиган ҳудудларда кеч кузда (ноябр ойининг 3-ўн кунлигида) экиш тавсия этилади.

Нўхатнинг экиш меъёрлари, навнинг хусусиятлари ва экиладиган минтақанинг об-ҳаво, тупроқ-иқлим шароитларини ҳисобга олган ҳолда белгиланиши лозим.

Қир адирлик минтақаси ҳамда денгиз сатҳидан баландлиги 900 метргача бўлган тоғ олди ҳудудларида дони ўртача йирик (1000 дон дон вазни 350-360 г.) бўлган Юлдуз, Ифтихор Лўнда навларини **100-110 кг** дан (гектарига 278-300 минг дон уруғ), тоғ олди ва тоғли минтақаларда йирик (1000 дон дон вазни 400-420 г.) бўлган Гулистон, Забардаст навларини **120-134 кг** дан (гектарига 300-320 минг дон уруғ) экиш тавсия этилади.

Ноқулай иқлим шароитлари туфайли экиш муддатлари кечикадиган бўлса экиш меъёрлари камайтирилиши лозим. Кечки муддатда экилганда вегетация даврида тупроқда намликнинг камайиши туфайли

озуқа моддаларни яхши ўзлаштира олмайди. Кўчат қалин бўлса намлик ва озуқа моддалар етишмаслиги туфайли ҳосилдорликнинг кескин камайиши кузатилади.

Юқорида келтирилган экиш муддати ва меъёрларга тўғри амал қилинганда нўхатдан 15-20 ц/га ҳосил олишга замин яратилади.

Ерни экишга тайёрлаш

Лалмиклор майдонларда нўхат экиш учун ер кеч кузда гектарига 100-120 кг аммофос сепилиб, қир-адирлик минтақасида 20-22 см тоғ олди ва тоғли минтақаларда 25-30 см чуқурликда шудгорланади. Эрта баҳорда 10-15 см чуқурликда чизел қилинади. Намликни сақлаш ва ерни текислаш мақсадида мола+барона қилиниши лозим. Нўхат экишда ерни текислаш аҳамиятли тадбир ҳисобланади

Экиш олдидан уруғларни саралаш ва дорилаш

Уруғларни саралаб, йирик ва ўртача йирикликдаги уруғлар экилади.

Уруғ орқали юқадиган касалликлар қарши **Витавакс 200 ФФ 34% с.сус.к. (карбоксин + тирам) - 2,5 л/т, Геркулес 6% с.э.сус. (тебуконазол) – 0,5 л/т, Махим ХЛ -2,0 л/т** препаратларидан, замбуруғли касалликлар ва зараркундаларга қарши комплекс кураш олиб боришда **Селест Топ 312 ФС, сус.к. 1,0 л/т (тиаметоксам+флудиоксанил+дифеноконазол), Круизер макс (3,0-5,0 л/т)** препаратларидан фойдаланиш тавсия этилади.

Бир тонна уруғлик материални дорилаш учун 10-12 литр сув+препаратлар қўшиб ишчи суюқлик ҳолатида қўлланилади.

Экиш

Нўхат уруғлари тупроқ шароитидан келиб чиқиб 5-7 см чуқурликка экилади. Дони ўртача катталиқдаги навлари уруғлари 5-6 см, йирик уруғлилари 6-7 см чуқурликка экиш талаб этилади. Нўхат экинни экишда энг самарали экиш усулларида қатор оралиғи 45 см, 60 см ли бўлган вариантлар тавсия этилади. Экиш замонавий пневматик сеялкаларда амалга оширилиши мақсадга мувофиқ.

Эрта муддатларда экилганда қатор ораси 45 см, уруғ оралиғи 8 см дан дан экилганда 1 метрга 12-13 дона, 60 см, уруғ оралиғи 6 см дан

экилганда 16-17 дона нўхат уруғи экилишига эришиш керак. Шунда гектарига 280-300 минг дона кўчат олинишига эришилади.

Ноқулай об-ҳаво ва тупроқ иқлим шароитлари туфайли экиш муддатлари кечикадиган бўлса экиш меъёрларини 220-250 минг донагача камйтириш лозим.

Бегона ўтларга қарши кураш

Бегона ўтларга қарши курашишда гербицидларнинг хусусиятларига кўра йўриқномада кўрсатилган тавсияларга амал қилган ҳолда экиш олдида, экиш билан биргаликда, экилгандан 2-3 кундан сўнг ва униб чиққандан 10-15 кун кейин гербицидлар билан ишлов берилади. Гербицидларни танлашда нўхат ичидаги бегона ўтларга қарши ишлайдиган гербицидларни анлашга алоҳида эътибор бериш лозим.

Қатор орасига ишлов бериш.

Кўчат тўлиқ униб чиққандан сўнг, кўндалангига енгил бороналар билан 1-ишлов ўтказилади. Бунда бегона ўтлар 60-70 % камайиб, намлик яхши сақланади.

1-культивация нўхат ўсимлиги 5-10 см бўлганда ўтказилади. Культивация чуқурлиги 5-7 см, ўсимликдан ишчи органлар узоқлиги 5 см гача яқинлаштириш мумкин бўлади.

Нўхатнинг шохланиш фазасида намликни сақлаш ва ўсимлик илдизи ривожланишини яхшилаш мақсадида **2-культивация** ўтказилади. Бунда ишчи органлар чуқурлиги 8-10 см, ўсимликлардан узоқлиги 10 см қилиб белгиланади.

Нўхат экинида қатор орасига ишлов бериш муддати ва ишлов чуқурлигини белгилаш тупроқда намликни сақлашга қаратилиши лозим.

Озиқлантириш

Нўхат экинини барг орқали 2-3 маротаба озиқлантириш ҳосилдорликни 1,5-2 баробарга оширади. Барг орқали 1-озиқлантириш ўсимликнинг шохланиш даврида (10-15 см бўлганда) таркибида гумин асосли микроэлементлар билан бойитилган биостимуляторларни

гектарига 200-300 л ишчи аралашма ҳосил қилиб сепилади. 2-озиклантириш ўсимликнинг гуллаш даврида карбомид 3-4 кг + биостимуляторлар + суюқ сувда эрувчи фосфорли ўғитлар билан биргаликда ишлов берилади. 3-озиклантириш ўсимликнинг дуккаклаш даврида 4-5 кг карбомид+биостимуляторлар биргаликда қўлланилади. Нўхат экинида барг орқали озиклантириш куннинг салқин пайтларида, эрталаб соат 10:00 гача ва кечқурун соат 16:00 дан кейин ишланиши керак.

Касаллик ва зараркунандаларга қарши кураш.

Нўхат экинида Республикамизнинг лалмикор минтақаларида асосан аскохитоз касаллиги ва ғўза тунлами ҳашорати катта зарар келтиради. Аскохитоз 70-80 %, кузги тунлам 40-50 % нўхат ҳосилини йўқолишига сабабчи бўлади.

Аскохитоз касаллигига қарши нўхатнинг шохланиш-гуллаш даврида фунгицидлардан (титул дуо, титул, дуплет, колосал про, винтаж) фойдаланиб ишлов берилади.

Кузги тунламга қарши нўхатнинг гуллаш-дуккаклаш даврида инсектицидлардан (аваунт, абалон, алтын, энтовант, карате) фойдаланилади.

Кимёвий препаратлар билан ишлов беришда меъёрга ва шахсий хавфсизликка амал қилиш тавсия этилади.

Ҳосилни йиғиб олиш

Нўхатни дуккаклари **85-90 %** сарғайганда қўл билан ўриб йиғиб олишга, механизация ёрдамида 90 % пишганда ўришга киришилади.

Нўхат ўришда ғалла ўриш комбайнлари ўриш аппарати 3-5 см баландликда кесишга, барабанларини **400-500** айланиш/дақиқа, дека ва баробан тирқиши 15-20 см ораликқа, вентелятор тезлиги энг юқорига, элаклар 25-30 мм га ростлаб ўрилади. Қўл кучи ёрдамида ўрилган нўхатни ҳам комбайн ёрдамида янчиб олинади.

